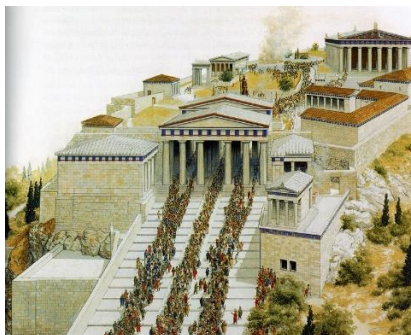

LECTIILE ARTISTICE ȘI MORALE OFERITE DE ACROPOLA ATENEI OMENIRII

Sorin OANE¹

THE ARTISTIC AND MORAL LESSONS OFFERED BY THE ACROPOLIS OF ATHENS TO MANKIND

ABSTRACT

The Acropolis („upper city” in Greek) is the mistress of Athens, a rock with a height of 156 m at the base and on which there are unparalleled buildings in the world. The ancient Mycenaean Acropolis, which became a sanctuary in the archaic period, was destroyed by the Persians in 480 BC. Following their retreat, the sacred hill of the Athenians was nothing more than a vast cemetery of piled stones and shattered statues. 33 years after this barbarism, more precisely in the year 447 BC, the illustrious Athenian statesman, Pericles, begins to grandly rebuild the destroyed temples. Each of the monuments of the Acropolis - the Parthenon, the Propylaea, the Temple of Victory Aptere, the Erechtheion - now erected, is considered a masterpiece of classical Greek art. But these monuments also offer the world interesting artistic and moral lessons.

Keywords: Acropolis of Athens, Pericles, Phidias, Mnesicles, Callicrates, Ictinos, The Periclean building program, Parthenon, Erechtheion, Propyleia, Temple of Athena Nike.

Acropola („orașul de sus” în grecește) este stăpâna Atenei, o stâncă cu o înălțime de 156 m la bază și pe care se află clădiri fără pereche în lume. Veche Acropolă miceniană, devenită sanctuar în perioada arhaică, este distrusă de perși în anul 480 î.Chr. În urma retragerii acestora, colina sacră a ateniensilor nu a mai fost decât un vast cimitir de pietre îngrămădite și statui sfărâmate. După 33 de ani de la această barbarie, mai precis în anul 447 î.Chr., ilustrul om de stat atenian Pericle începe să reconstruiască în chip grandios templele distruse. Fiecare din monumentele Acropolei – Partenonul, Propileele, Templul Victoriei Aptere, Erechtheionul –, ridicate acum, este considerat o capodoperă a artei grecești din epoca clasică. Dar aceste monumente oferă lumii și interesante lecții artistice și morale.

---

¹ Profesor, doctor în istorie, Colegiul Național „Alexandru Lahovari”, Râmnicu Vâlcea; e-mail: oanesorin@yahoo.com.

■ Cinci date esențiale pentru înțelegerea problemei!

1) **480 î.Chr.** – În cel de-al doilea război medice, perșii au jefuit și ars Atena. „Partenonul vechi,” numit Hecatompedon (pentru că avea 100 de picioare lungime), este distrus. Atenienii au câștigat războiul și în locul vechiului Hecatompedon au vrut să construiască un templu nou, mai mare și mai luxos.

2) **479 î.Chr.** – Se constituia Liga de la Delos. Ea a fost o formulă de apărare a grecilor contra perșilor. Gravita în jurul Atenei, putere navală, ce deținea comanda operațiunilor militare și dispunea liber de finanțe, iar aceste finanțe se cifrau la milioane (în echivalare modernă), dat fiind că unele cetăți confederate, neputând construi și echipa vase de luptă, depuneau aur în vistieria Ligii, în fapt, contravaloarea vaselor de luptă cu care ar fi trebuit să participe la apărarea Greciei.

În acele vremuri, mica insulă Delos (de doar 5 km²) era cel mai important centru bancar din Marea Egee. Era și un centru religios foarte important. Mitologia spunea că Delos este locul de naștere al lui Artemis și al lui Apollo, gemenii lui Zeus și Leto. Insula a devenit, astfel, sfântă. Atenienii au dat chiar un decret prin care nimeni nu avea voie să moară sau să nască pe această insulă!

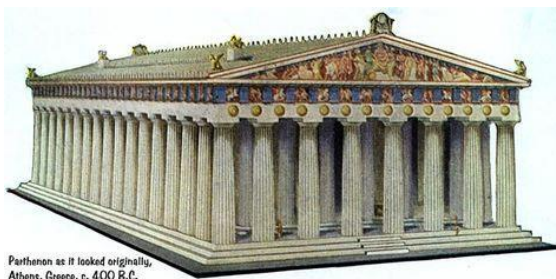
3) **454 î.Chr.** – Pericle hotărăște transferarea tezaurului de la Delos la Atena. Era o măsură autoritară prin care Atena își afirmă dorința imperialistă de a-și domina aliații.

4) **449 î.Chr.** – Atena încheie un tratat de pace cu Persia. Practic, Liga de la Delos nu mai avea nici o rațiune de a mai exista. Atena își afirmă acum categoric întâietatea în lumea grecească.

5) **447 î.Chr.** – La propunerea lui Pericle, se votează decretul care autorizează Atena să folosească aurul din tezaur pentru a-și reconstrui templele. Programul de construcții al lui Pericle prevedea ridicarea templului Atenei Partenos, Propileele (porțile de acces pentru Acropolă), precum și două temple mai mici: Erechtheionul, dedicat Atenei în calitatea de patroană a orașului, și unul dedicat Atenei Nike, ipostaza războinică a zeiței. Adică totul era în cinstea zeiței Atena. Hotărârea lui Pericle stârnește, desigur, proteste printre statele membre ale Ligii de la Delos, dar Pericle înăbușe revolta, transformându-le din aliate în supuse și impunându-le tribut.

În ce constau însă „lecțiile” artistice și morale ale Acropolei ateniene pentru omenire? Care au fost mesajele acestor construcții, în afara transmiterii modului de viață grecesc și a intenției de a arăta lumii care sunt valorile și credințele ateniienilor? Să le analizăm pe rând.

■ PARTENONUL

Parthenon as it looked originally,
Athens, Greece, c. 400 B.C.

Partenonul (reconstituire)

Se poate vedea și faptul că fundalul metopelor era albastru intens. Sculpturile frontoanelor erau și ele pictate. Ideea este că Acropola era colorată și nu a fost albă cum este astăzi.

► **Importanță:** Partenonul era cel mai mare și mai renumit templu de pe Acropolă, fiind închinat zeiței Atena Partenos („Fecioara”). Aici era centrul vieții religioase a Atenei, dar templul reprezenta și un simbol al puterii și culturii grecești. Adevărul este că Partenonul glorifica mai mult „sensul civic” al religiei ateniilor.

► **Arhitecți:** Ictinos (autorul proiectului), Calicrates (arhitectul-șef) și Fidias (ca supervisor).

► **Durata execuției:** 447-438 î.Chr. (9 ani).

► **Ordin:** doric.

► **Plan:** peripter doric, de 8x17 coloane.

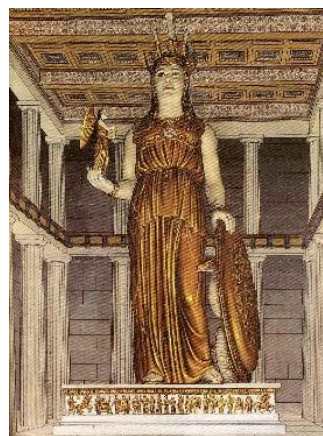
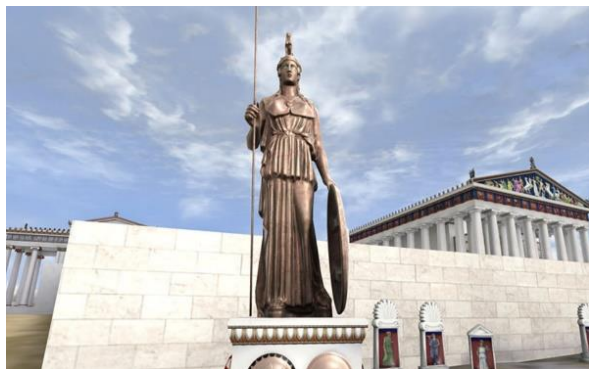
► **Dimensiuni:** 69,50x30,88 m pe stilobat.

► **Materiale:** marmură albă de Pentelic (Muntele Pentelic este la 19 km distanță față de Atena).

► **Comanda:** Pericle. El a prezentat ateniilor proiectul său ca fiind un gest de recunoștință față de zeița Atena pentru ajutorul dat în înfrângerea perșilor din anul 480 î.Chr.

► **Finanțare:** Partenonul a fost construit cu aurul Ligii de la Delos. Imperiul atenian era în culmea puterii sale, iar cetățile vasale nu au putut riposta.

Lecția 1: Statuile zeiței Atena de pe Acropolă (Promachos și Partenos) dau „măsura” templului. În fața Partenonului era statuia Atenei Promachos („cea luptătoare în primele rânduri”), realizată de Fidias din scuturile de bronz ale perșilor învinși în 480 î.Chr. Era o statuie colos de circa 9 m, așezată pe un soclu de marmură. A fost ridicată în jurul anului 460 î.Chr. Coiful și vârful lancei erau de aur și se zăreau de departe, jucând rolul unui adevărat far. Împăratul bizantin Iustinian (sec. VI d.Chr.) a transportat statuia la Constantinopol, ea fiind distrusă în 1203, înaintea cuceririi orașului de către cruciați.

Atena Promachos și Atena Partenos (reconstituiri)

Înăuntrul Partenonului se afla statuia din criselefantină (aur și fildeș) a zeiței Atena Partenos („Fecioara”). Înaltă de 12 m, a fost executată tot de către Fidias și a fost consacrată în anul 438 î.Chr. Într-o mână, zeița ținea o statuie a Victoriei (Nike)

– statuia lui Nike pare minusculă, însă înălțimea ei reală era de 2 metri –, iar cu cealaltă se sprijinea pe un scut, lângă care era învârtit șarpele Erichonius. Plinius cel Bătrân spunea că pe partea exterioară a scutului era stampată o scenă din bătălia cu amazoanele, pe cea interioară lupta zeilor cu titanii, iar sandalele Atenei erau decorate cu imagini ale centauromahiei. Pe capul Atenei era o cască cu trei creste mari (cea din mijloc cu imaginea sfinxului, cele laterale cu grifoni). O scenă a nașterii Pandorei (prima femeie de pe pământ, soția lui Epimeteu, celebră pentru ... cutia ei cu „cadori”), a fost sculptată în plinta statuii. Un incendiu a afectat statuia în anul 165 î.Chr, dar a fost reparată. A fost definitiv pierdută în secolul al V-lea într-un alt incendiu.

În arta statuară a Greciei asemenea statui-colos reprezintă însă excepții (a mai existat însă și un treilea „colos”, realizat tot de către Fidias, „Zeus din Olimpia”, ca să nu mai vorbim de celebrul „Colos din Rodos”). De ce face însă Fidias acest exces al dimensiunii, exces de tip oriental? Pentru a explica „scara” uriașă a Partenonului. Căci una dintre problemele acestui templu este „scara” sau măsura lui. Să luăm un exemplu. Scara cuștii unui câine este câinele. Și o scurtă paranteză interesantă. Scara bisericii creștine este ... omul. Altfel spus ușa, care are mărimea unui om. Sigur, se poate pune întrebarea de ce omul este „măsura” bisericii, când biserica este casa Domnului? Din două motive: a) biserica era făcută să primească oameni; b) și apoi pentru că biserica este casa unui Dumnezeu ce a devenit ... om².

La greci, măsura era însă tot ... omul, căci de la grecul Protagoras știm că „omul este măsura tuturor lucrurilor”. Așa stau lucrurile și cu Partenonul (sau în general cu templul grec)? Nu! Evident nu! Atunci de ce Partenonul este așa de mare? De ce nu este făcut la scară umană? De obicei, un templu grec avea măsuri mult mai mici, de 6x13 coloane. Se știe, de asemenea, că raportul dintre lungimea și lățimea templului, precum și cel dintre lățimea și înălțimea templului se conformau raportului de 9:4. Același raport era păstrat și între distanța dintre două coloane și diametrul coloanelor. Doar că Partenonul era înconjurat de 8 coloane pe fațade și 17 coloane pe laturile lungi. Numărul coloanelor este neobișnuit, iar templul acesta reprezintă, evident, o „derogare” de la tipul clasic al genului. Asta datorită faptului că Partenonul are și el o scară și aceasta este ... zeul, adică o formă umană, dar mai mare, mai solidă și mai puternică. Partenonul trebuia să fie consonant cu dimensiunile zeiței Atena. Adică, de fapt, a celor două statui, Atena Promachos și Atena Partenos, statuia din fața templului și cea din interior. Asta a și fost rostul celor două statui. De a da măsura corectă a acestui templu. Apoi, aceste statui nu erau făcute la scară umană, ci la scara ... cetății. Erau statuile unei conștiințe publice și mai puțin statuile unei conștiințe individuale. Iar orașul-stat Atena era în apogeul puterii sale și asta trebuia să se vadă clar în statuara dedicată protectoarei orașului.

Lecția 2: ... Cea a ingratitudinii atenienilor față de Fidias și Pericle.

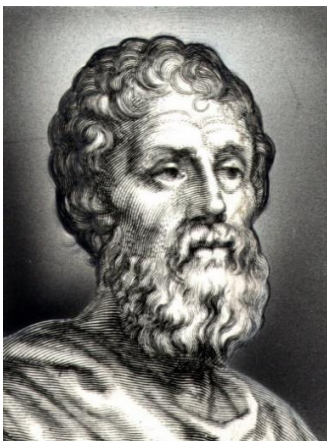
Pericle și Fidias, cei mai importanți oameni în realizarea Acropolei, au murit în oprobiul celor pentru care munciseră toată viața. A fost o lecție a ingratitudinii atenienilor față de cei doi. Să luăm pe rând aceste povești.

Fidias (n. 490 î.Chr.) a fost probabil cel mai mare artist (sculptor dar și arhitect) al vremii lui. Astăzi, din păcate, nu avem nimic ieșit din mâna lui. Pericle l-a pus să coordoneze planul uriașei lucrări de pe Acropolă și să-i urmărească realizarea. Trebuie să fi fost un artist solitar și ursuz, deoarece este singura mare

---

² Albert Thibaudet, *Acropole*, București, Editura Meridiane, 1986, p. 96.

personalitate a Atenei antice despre care nu s-a aflat nimic, nici din memorialistică, nici din scrierile vremii. Singura știre certă despre el este cea a incriminării sale pentru furtul aurului care îi fusese dat de cetate pentru executarea statuii Atenei Partenos. Adevărul este că lovitura era mai mult îndreptată spre Pericle, personajul care îl angajase, aflat acum în conflict cu aristocrația ateniană. Nu s-a putut dovedi însă nici un fel de furt, căci, la sfatul lui Pericle, Fidias a plasat astfel aurul folosit la lucrare încât să poată fi dat jos cu ușurință oricând. Astfel se putea afla precis greutatea lui, lucru pe care Pericle l-a cerut în mod expres. Fidias face să fie cântărite plăcile de aur și, astfel, își dovedește nevinovăția. Dușmanii lui Pericle l-au acuzat apoi pe artist de ... impietate. Pe scutul zeiței Atena Partenos, Fidias ar fi introdus propria lui imagine, precum și imaginea prietenului său, Pericle. S-ar fi reprezentat pe sine bătrân, chel și trist, ridicând o piatră cu ambele mâini. În schimb, Pericle era reprezentat ca un bărbat superb luptând cu amazoanele. Acest fapt i-a fost fatal lui Fidias. Maestrul a fost întemnițat, după care și-ar fi pus capăt zilelor³.

Fidias și Pericle

După o altă versiune, cetatea Olimpia s-a oferit să acopere pierderea de aur de care era acuzat artistul, doar să fie lăsat liber. După eliberare, i s-ar fi încredințat realizarea celei mai faimoase statui din aur și fildeș din istorie: cea a lui „Zeus din Olimpia”. Asupra morții lui Fidias, cândva în jurul anului 430 î.Chr., nu avem siguranța faptelor. Conform unor surse, după ce a terminat treaba la Olimpia, s-ar fi întors la Atena, dar ar fi fost aruncat în temniță, unde a murit. Nu prea știm cum s-au petrecut lucrurile. Ori l-a făcut pe „Zeus Olimpianul” înaintea „Atenei Partenos” (probabil între anii 453-447 î.Chr.) și atunci moare pe intervalul procesului, după consacrarea Partenonului, ori îl face pe Zeus după 438 î.Chr. și apoi se întoarce la Atena, unde au loc procesul și moartea sa. Dacă a doua variantă este cea reală, atunci „Zeus Olimpianul” este inaugurat în 432 î.Chr., odată cu cea de a 87-a Olimpiadă, iar Fidias moare doi ani mai târziu la Atena⁴. Dar această versiune este mai curând o încercare a ateniencilor de a spăla orașul lor de rușinea ingraturinii față de genialul artist⁵.

³ Daniel J. Boorstin, *Creatorii*, vol.1, București, Editura Meridiane, 2001, p. 128.

⁴ Marin Tarangul, *Fidias*, București, Editura Meridiane, 1978, p. 74.

⁵ Francois Chamoux, *Civilizația greacă*, vol. II, București, Editura Meridiane, 1985, p. 66.

Pericle a murit în anul următor (429 î.Chr.), imediat după prietenul său Fidias. Ținuse în mâini soarta orașului peste trei decenii (461-429 î.Chr.), iar secolul al V-lea î.Chr., secolul în care a trăit el, a primit numele simbolic de „secolul lui Pericle”. Radiația culturală și politică a Atenei și a lumii grecești, științele, literatura, filosofia și artele au atins atunci culmile gloriei. Pericle este considerat astăzi și „inventatorul statului providență” (sau a „statului bunăstării generale”, altfel spus al „statului social”). El a creat „meseria” de cetățean, căci toți cetățenii care luau parte la lucrările Adunării Poporului (Ekklesia) primeau un fel de indemnizație sau salariu (misthos), iar funcțiile publice au devenit accesibile tuturor atenienilor. Iar imperialismul lui Pericle a avut drept unic scop finanțarea acțiunii sociale în Atena. Statul a devenit un mare întreprinzător: au fost construite Marile Ziduri (10 km de fortificații care legau Atena de cele două porturi, Pireu și Phalere). Evident, lucrările acestea au oferit de lucru la mii de oameni. Această politică a marilor lucrări creatoare de locuri de muncă și-a găsit consacrarea în construirea monumentelor religioase de pe Acropolă. Dincolo de faptul că împodobește orașul, aceste șantiere au atras mii de artiști, de gânditori și de comercianți. Se estimează că în cursul celor 15 ani de guvernare a lui Pericle, ca strateg, procentul oamenilor săraci a scăzut de la 60% la 30%⁶.

În 430 î.Chr., în al doilea an al războiului peloponesiac (război între Atena și Sparta), Atena a fost lovită de o ciumă care a cauzat panică, disperare și o pierdere a încrederii atenienilor în valorile sacre și în instituțiile democratice ale cetății. Un sfert din cei aproximativ 300.000 din oamenii care locuiau în oraș sau în împrejurimi au murit, iar Pericle a fost dat jos din funcția de strateg la jumătatea mandatului său. Atenienii i-au reproșat și cheltuielile pentru construcțiile religioase de pe Acropolă, circa 400 de talanți, echivalent al unei flote de ... 230 de corăbii. Pericle lăsase imperiul său, ce este drept, fără o flotă, pentru a oferi însă lumii un complex arhitectural unic. În anul următor (429 î.Chr.) a fost reales strateg, însă doar ca apoi să moară și el de ciumă, în același an. Imperiul atenian murea și el odată cu creatorul său.

Leția 3: ... Cea a pedagogiei estetice a spațiului. Orașul Atena se născuse fără un plan, la întâmplare. Era chiar un exemplu de dezordine urbanistică. În contrast cu „orașul de jos”, Acropola era dispusă într-o ordine splendidă. Era „locul unde exista perfecțiunea”. Deci, la Atena, estetica ordinii n-a putut triumfa decât pe Acropolă, și asta pentru că, aici, perșii au ras din temelii ... trecutul⁷. Acropola era o veritabilă lecție de estetică, pentru că arta a devenit aici o normă a cetății. „Oamenii superiori ai cetății au arătat aici celorlalți formele care trebuiau respectate pentru ca, astfel, să se nască în fiecare – prin meditație treptată – conținutul respectului”⁸.

Dar Acropola nu aparținea doar atenienilor, ci tuturor grecilor. Ea era, deci, o scenă deschisă publicului elen. Zilnic șantierul de aici era vizitat de Pericle. El îi aducea însă aici și pe ceilalți oameni celebri ai cetății. Socrate venea și el aici cu elevii săi (printre care viitoare figuri celebre precum Alcibiade și Platon), ca să își țină lecțiile acolo. Anaxagoras, un filosof influent, urca și el aici ca să observe relațiile spațiale dintre corpurile cerești. Se mai perindau pe aici Parmenide, cu studentul său Zenon, dar și dramaturgii Sofocle, Euripide și Aristofan. Foarte puțini erau născuți în

---

⁶ Philippe Paraire, *Mari lideri ai istoriei mondiale*, București, Editura Arc, 1999, p. 44-45.

⁷ Robert Flaceliere, *Viața de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle*, București, Editura Eminescu, 1976, p. 15.

⁸ M. Tarangul, *op. cit.*, p. 11.

Atena, dar toți erau îndemnați să vină în acest loc pentru a găsi inspirație pentru operele și ideile lor.

Pe Acropolă se desfășura însă cea mai importantă festivitate religioasă și politică a ateniensilor, celebrată odată la patru ani, timp de 12 zile, în cinstea zeiței Atena, serbările numite „panateneele”, instituite de Pisistrate în 566 î.Chr. Sărbătoarea zeiței Atena (ateneele) avea loc în fiecare an, dar din 4 în 4 ani sărbătoarea lua o amploare cu totul deosebită. Erau zilele cele mai înălțătoare ale cetății: acum se aducea la Erechtheion veșmântul sacru – peplosul –, pe care fecioarele caste ale cetății îl țesuseră pentru zeița Atena Polias. Ceremoniile acestea cuprindeau și întreceri sportive, gimnastice și hipice, asemănătoare celor din Olympia, precum și un concurs muzical-poetic (manifestări muzicale pentru care Pericle construise, în mod special, Odeonul). Câștigătorilor îi se ofereau drept premiu amfore cu untdelemn.

Lecția 4: Templul trebuia să fie cea mai bună trezorerie la vedere.

Partenonul era de fapt o imensă trezorerie. Statuia zeiței Atena era, de fapt, o rezervă de aur strategică. În caz de nevoie aurul ei putea fi topit, el valorând la cursurile actuale circa 7 milioane de euro. Statuia nu era legată de vreun cult. În Partenon nu existau nici preotese, nici vreun altar, așa că statuia era efectiv ... o mină de aur. Ea era îmbrăcată în 1.150 kilograme de aur. Asta a fost până în anul 296 î.Chr., când tiranul atenian Lachares a îndepărtat aurul de pe statuie pentru a-și plăti soldații care luptau cu Demetrios Polierketos, viitorul rege al Macedoniei, care asedia Atena. Este evident că în aceste condiții Acropola Atenei era locul ideal pentru depozitarea averii orașului. Un lucru genial. Practic, tot orașul putea supraveghea acest loc. Nu putea fi un loc mai sigur.

Lecția 5: Perfecțiunea este creată prin ... iluzie optică (corecțiile optice ale lui Ictinos). Asemenea tuturor templelor grecești, Partenonul a fost proiectat pentru a fi văzut exclusiv din exterior, vizitatorii putând să zărească statuile aflate în interior doar prin ușile mai mult sau mai puțin deschise.

Vitruviu, arhitect roman care a trăit la cumpăna dintre era noastră și cea de dinainte, scrie în tratatul său de arhitectură că întrucât privirea urmărește frumusețea, dacă nu-i măgulim plăcerea prin proporție și prin corectări modulare, aspectul operei va părea privitorului defectos și lipsit de eleganță. Dar și grecii observaseră că trebuiau făcute anumite corecții pentru a atenua deformările provocate de iluziile optice, pentru a atinge perfecțiunea ideală.

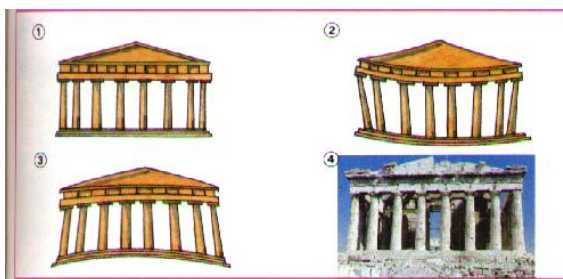
Partenonul pare un model de perfecțiune geometrică. A spune că desăvârșirea lui se creează prin iluzie optică pare o blasfemie, cu toate că acesta este purul adevăr. Partenonul are nevoie să colaboreze cu privirea pentru a se arăta perfect. E perfect numai dacă este privit⁹. Armonia deplină provine pe Acropole din perfecțiunea erorilor geometrice, concepute să înlăture atât de precis erorile privirii noastre. Ictinos, arhitectul Partenonului, a ținut cont de aceste deformări optice¹⁰. Astfel:

- Liniile orizontale lungi sunt curbate în sus, pentru a da impresia de drepte. În ansamblu, nici un element al Partenonului nu a fost conceput în linie dreaptă. Traseul stilobatului și al treptelor, pe lungimea lor, este ușor curbat, ridicat cu 10 cm la centru față de extremități. Acest fapt era util și pentru scurgerea mai ușoară a apei de ploaie.

⁹ Octavian Paler, *Monumente pe Acropole*, în „Almanah Magazin 1972”, p. 61.

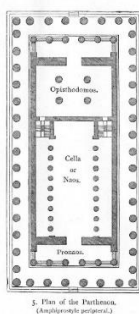
¹⁰ Corneliu Obrușcu, *Grecia. Ghid turistic și cultural*, București, Editura Soveja, 1999, p. 154.

- Coloanele din colț, care sunt mai luminate, sunt mai groase, deoarece coloanele mai luminate par totdeauna mai subțiri decât cele umbrite, de aceeași dimensiuni (pentru ca linia lor să nu fie „mâncată” de lumină).
- Axele coloanelor sunt înclinate spre interior, spre naos, pentru a nu da impresia unei înclinări excentrice (7 cm la o coloană de 10 m).
- Spațiile dintre coloanele din margine sunt mai mici.
- Îngroșarea tuturor orizontalelor (este drept că Ictinos a vrut și să-și consolideze templul în eventualitatea unui cutremur).

Explicația acestor poze: Dacă Partenonul ar fi fost construit ca în figura 1, datorită deformărilor optice el ar fi fost receptat de ochi ca în figura 2. Pentru a evita această impresie, Ictinos trebuia să dea impresia că liniile nu ar fi drepte, solul ar fi convex, coloanele ar fi fost înclinate spre interior, iar frontonul ar fi fost curbat ca în figura 3. Figura 4 arată Partenonul actual.

Lecția 6: ... Cea a „fluidității” stilului (sau altfel spus, Partenonul s-a născut din „căsnicia” doricului cu ionicul, ca și modelul ... Yin și Yang). Partenonul este considerat astăzi cel mai frumos templu în stil doric din istoria artei. Templul propriu-zis era împărțit în trei părți: pronaos, naos (cella) și opistodom. În naos era plasată statuia imensă a Atenei Partenos.

Însă, de la început trebuie spus un lucru, doricul are reguli foarte clare. Stilul doric este cel mai simplu și mai sobru dintre suratele lui – ionic și corintic. Și totuși, sobrietatea și simplitatea lui sunt îndulcite la Partenon de migala și bogăția reprezentărilor de pe frize și frontoane. Ornamentica este excepțională și constă în 92 de plăci pătrate cu relief înalt (metope), o friză lungă de 160 de m cu relief plat și peste 40 de statui. Sculptorii au fost Agoracritos și Alcamene. Partea cea mai importantă a decorului sculptat o constituie frontoanele – desigur opera lui Fidias.

Frontoanele Acropolei (reconstituire)

Pe frontonul fațadei – nașterea zeiței Atena din capul lui Zeus, într-o scenă de ceremonie solemnă care îi mai grupează aici și pe Dionysos, Hera, Apollo, Afrodita, Hefaistos etc.

Pe frontonul opus – cearta dintre Atena și Poseidon pentru protecția Atticii; de fapt un concurs, o întrecere care are loc în fața eroilor Atticii chemați să-și aleagă liber stăpânul – simbol al regimului democratic care își alege singur conducerea.

Doricul face, totuși, în cazul Partenonului o serie de concesii. Decorația templului era de două feluri: în exterior dorică, în interior ionică. Adică, există o fericită îmbinare de doric cu ionic.

În exterior, cele 92 de metopele – separate de triglife –, reprezintă episoade grupate în jurul a patru subiecte, fiecare corespunzând unei laturi a edificiului: a) lupta Zeilor contra Giganților (în Est), b) a Atenienilor contra Amazoanelor (Vest), c) a Lapiștilor contra Centaurilor (Sud) și d) a cuceririi Troiei (Nord). Elementul comun al acestor patru subiecte ale frizei dorice era intenția de a arăta ororile războiului – în opoziție cu binefacerile păcii, pe care le sugerează friza ionică din interior, a procesiunii Panateneelor. Arhitrava templului era înconjurată de o friză superbă, a cărei concepție genială este atribuită marelui Fidias.

În interior, însă, naosul era decorat de jur-împrejur de o friză continuă, pe 115 blocuri de marmură, desfășurată pe o bandă lungă de 160 m și înaltă de 1 m, incluzând 378 de figuri omenești și zeități, și 200 de animale, în principal cai. Este pentru prima dată când, într-un templu doric, incinta sacră era decorată de o friză, aceasta fiind în mod clar un element al ordinului ionic, acum adăugată inspirat acestui templu doric. Friza era dedicată desfășurării procesiunii Panateneelor. NB. 50 m din friza Partenonului se păstrează astăzi în Noul Muzeu al Acropolei, 80 m la British Museum, un bloc la Luvru, iar alte câteva fragmente în muzeele din Italia, Austria, Germania și Danemarca.

■ PROPILEELE

Propileele (reconstituire)

► **Importanță:** Este singura poartă de acces spre Acropolă. Trebuia să arate măreția și puterea Atenei. Grecii foloseau termenul de propilon, la singular, când făceau referire la un simplu vestibul de intrare într-o incintă sacră sau într-un palat. Termenul de propilee, la plural, făcea referire la o intrare monumentală, intrare ce comporta amenajări ample cu mai multe porți de acces. Prima consemnare a unui propilon maiestuos a parvenit din timpul lui Pisistrate (600-527 î.Chr.). Acel edificiu a căzut însă pradă devastărilor persane din anul 480 î.Chr. Mnesicles, după ce a terminat Partenonul, s-a apucat de realizat celebrele porți, de fapt singurul loc de pe platou care nu era închinat vreunui zeu¹¹.

► **Arhitect:** Mnesicles.

► **Durata execuției:** 437-432 î.Chr.

► **Dimeniuni:** neregulate.

► **Materiale:** marmură de Pentelic.

Lecția 1: Porțile Acropolei, măreția intrare către temple, trecea printr-un ... muzeu. Propileele erau compuse dintr-un spațiu central, dominator, cu plan rectangular de 25x18,4 m, la care se adăugau două spații sau aripi laterale, la nord și la sud. Toate cele trei spații se sprijineau pe coloane cu capiteluri dorice.

Clădirea centrală – propilonul propriu-zis –, prezenta o fațadă exterioară (la vest) și una interioară (la est), ambele susținute de 6 coloane dorice, cuprinzând între ele un zid în care erau practicate 5 deschideri. Deschiderea principală, care ocupa o poziție centrală, era flancată de o parte și de alta de 3 coloane ionice. Clădirea centrală urmărea configurația terenului, astfel că porticul de est și pedimentul acestuia se situau mai sus decât porticul de vest, iar cele două aripi ale construcției erau poziționate, din același motiv, mai jos decât clădirea centrală.

Aripa de nord a Propileelor, aflată în dreapta celui ce accede spre poarta centrală, este constituită dintr-o mare sală străjuită de coloane dorice, sală destinată a fi pinacoteca. Pictorii din secolul al V-lea î.Chr., precum renumitul Polignot, își expuneau tablourile în această sală. A fost, cu siguranță, prima galerie de pictură, importantă, din istorie.

Aripa de sud era o sală mai mică, deschisă spre atât spre nord, adică spre Partenon, cât și spre vest, spre templul Atenei Nike Apteros.

■ **TEMPLUL ATENEI NIKE**

Templul Atenei Nike

---

¹¹ Vladimir Rosulescu, *Nestematele lumii - Atena - Acropolis*, blogspot din 26 decembrie 2010, online.

► **Importanța:** Avea ca scop comemorarea victoriilor militare grecești asupra perșilor, în special bătălia navală de la Salamina (480 î.Chr.), templul fiind decorat cu scene de luptă din războaiele medice. Invazia persană din anul 480 î.Chr. a nimicit și micul templu construit aici zeiței Nike pe timpul lui Pisistrates. Noul lăcaș a început a se ridica în anul 421 î.Chr., în epoca de scurtă liniște de după pacea lui Nicias, în timpul războiului peloponeziac. Cu timpul în credința ateniienilor zeița Nike s-a identificat cu însăși protectoarea zeiță Atena. Statuia de lemn a zeiței Nike nu avea aici aripile tradiționale reprezentării ei, fiind numită Nike Apteros, adică Nike fără aripi sau Victoria fără aripi.

► **Arhitect:** Calicrates, arhitectul care a colaborat și la înălțarea Partenonului.

► **Execuție:** 427-424 î.Chr. Construcția a fost finalizată în 410 î.Chr. când, în lungul marginii bastionului, a fost ridicat un parapet, din motive de siguranță.

► **Ordin:** ionic amfiprostil cu patru coloane și împodobit cu o friză.

► **Dimensiuni:** 8,27x5,64 m pe stilobat.

► **Materiale:** marmură de Pentelic.

lecția 1: Un templu dedicat Atenei „aducătoare de victorii militare” (pentru a rămâne printre ateniieni, aceștia au hotărât că Victoria nu trebuia să mai zboare dintre ei!). La templul Atenei Victorioase (Nike) veneau ateniienii atunci când voiau să aibă succese în războaiele lor cu perșii. Templul trebuia să o slăvească pe Atena în calitate de „aducătoare de victorii militare”. De fapt, templul Atenei Nike trebuia să celebreze bătălia de la Salamina (480 î.Chr.), în care coaliția orașelor-stat ale Greciei au făcut incredibilul, învingându-i pe perși, stăpânii lumii de atunci. La Salamina s-a aflat ultima redută a civilizației grecești. Salamina a însemnat și ascensiunea unui nou imperiu, cel maritim atenian. Era punctul istoric de la care începea gloria Atenei.

La începutul celui de-al doilea război medic, ateniienii s-au dovedit înțelepți. Ei au știut că-i așteaptă o mare provocare și, ca urmare, au mers la oracolul de la Delfi care le-a prezis că „se vor apăra în spatele unor ziduri de lemn”. Deoarece Atena era un oraș fortificat cu ziduri de piatră, proorocirile acestea i-au pus pe gânduri. Ei și-au abandonat orașul și au lăsat apărarea orașului în seama vaselor de lemn ale flotei ateniene. În ciuda faptului că ateniienii erau inferiori numeric, ei au fost învingători, iar zeița Nike (Victoria) a fost glorificată apoi pentru victoria obținută atunci¹². De altfel, în templu, deasupra epistilului, o friză realizată de Agoracritos înfățișa pe trei dintre laturi scene de luptă dintre greci și perși, și, pe latura de est, un grup de zei olimpici urmărind înfruntarea. Frontoanele, slab conservate, se presupune că ar fi ilustrat lupta cu giganții, pe latura de vest, și lupta cu amazoanele, pe latura de est.

Templul Atenei Nike mai purta însă și numele de „Templul victoriei neîn-aripate” (!). Destul de ciudat, căci zborul înaripat era considerat ca o victorie asupra morții, el fiind asociat cu victoria în general. Doar că acum ateniienii au vrut să aducă un omagiu „fără aripi” zeiței Atena, astfel încât zeița ... să nu poată zbura dintre ei. Se zicea că Nike (Victoria) venise la Atena în zbor, dar că nu trebuia să mai plece și ca atare nu mai avea nevoie de aripi. Deci, Victoria trebuia să rămână totdeauna la

---

¹² Philippe Bruneau, Mario Torelli, Xavier Barral i Altet, *The Great Art of Antiquity from the eighth century BC to the fifth century AD*, în „Sculpture from Antiquity to the Middle Ages from the eighth century BC to the fifteenth century”, Franța, Editura Taschen, 2006, p. 53.

Atena. Aceasta era și cauza pentru care preteasa templului trebuia să aibă o origine pur ateniană, născută din părinți și strămoși atenieni. La vremea construirii lui, templul a devenit și expresia dorinței atenienilor de a înfrânge Sparta în Războiul peloponezic.

■ ERECHTEIONUL

Erechtheionul și Loja cariatidelor

► **Importanță:** Era templul dedicat mai multor zei protectori ai Atenei și mormântul unor regi legendari, deveniți eroi ai Atenei preistorice. A fost construit pe locul disputei dintre Atena și Poseidon, dispută care a decis protectorul și numele orașului. Evident, era locul cel mai venerat de către atenieni. Aici ar fi căzut din cer și statuia de lemn a zeiței Atena (era statuia cea mai faimoasă și venerată a zeiței de fapt, o „efigie” a acesteia dintr-un lemn de măslin). Cultul religios propriu-zis al atenienilor față de zeița lor protectoare era legat de Erechtheion.

Creatorul acestui templu, unicat al lumii antice, a avut de soluționat două probleme: cea privind diferențele de nivel ale terenului, precum și pe cea legată de multitudinea de divinități și de eroi legendari al căror cult trebuia celebrat pe acel loc.

► **Arhitect:** Mnesicles sau Filocles (se știe însă sigur că cel din urmă a supravegheat lucrările împreună cu Archilochos).

► **Execuție:** 421-414 î.Chr., apoi 409-406 î.Chr. Ridicarea Erechtheionului s-a înscris printre proiectele grandioase ale lui Pericle, dar lucrările au început după dispariția sa.

► **Ordin:** ionic.

► **Plan/dimensiuni:** dimensiunile sunt neregulate, planul fiind asimetric pe un teren denivelat. Trei corpuri de clădiri adiacente au fost în mod ingenios unificate și înconjurate de două frize cu basoreliefuluri reprezentând subiecte din legende legate de personajele adăpostite sau venerate aici. Fiecare corp avea câte un portic cu coloane ionice, de dimensiuni diferite și plasate pe niveluri diferite.

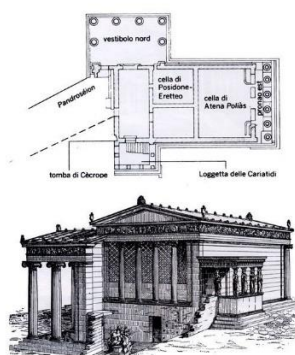
Și acum lecțiile ...

Lecția 1: Despre importanța excepțională a disputei dintre Atena și Poseidon pentru patronajul orașului. Edificiul este plasat pe locul cel mai venerat de greci, de pe Acropolă. Erechtheionul este un templu dedicat, în principal, lui Poseidon și zeiței Atena. Legenda spune că cei doi au trebuit să se întâlnească pentru ca unul dintre ei să devină protectorul orașului. Oferind un măslin locuitorilor cetății, Atena a câștigat lupta împotriva lui Poseidon, care le-a dăruit acestora un izvor cu apă sărată. Ori, Erechtheionul era locul unde creștea măslinul pe care zeița îl sădise dăruindu-l atenienilor; aici se aflase și izvorul cu apă sărată pe care îl iscase Poseidon în timpul

disputei lui cu Atena. Mesajul Erechteionului pentru atenieni și lume era acela al importanței concursului dintre cei doi zei, Atena și Poseidon, pentru patronajul orașului.

Lecția 2: Despre minunata fuziune a sanctuarelor multiple. Erechteionul cuprinde însă sanctuare multiple. Pe o suprafață de numai 15x30 m, edificiul adăpostește nu mai puțin de 9 sanctuare. Aici se celebra cultul divinităților: Gea, Atena, Poseidon, Hefaistos, Cecrops, fiiceii lui Cecrops, Pandrosos (inventatoarea torsului) și fratelui ei Boutes, marele sacerdot al lui Poseidon, și cultul lui Erechteu. Combinarea mai multor culte în sine a făcut templul să fie unic în felul său. Nici înainte și nici după el, grecii nu au mai construit astfel de sanctuare multiple.

Adevărul este că, în principal, erau doar două temple importante: al lui Poseidon și al Atenei, plus un templu „secundar”, cel al lui Erechteu, regele legendar care a civilizat Attica. Erechteu era considerat inventatorul carului și fondatorul serbărilor Panatenee. Tot aici se afla mormântul primului rege al Atenei, bunul și pașnicul Cecrops, care inventase scrierea și îi învățase pe atenieni să-și clădească orașele și să-și îngroape morții.

Planul Erechteionului. Reconstituire grafică

Datorită diferențelor de nivel ale terenului, Erechteionul diferă de multe alte temple și prin faptul că avea două intrări. Una dintre ele ducea către sanctuarul zeiței Atena, unde trona statuia sa uriașă (conform martorilor oculari din acea vreme, din ... lemn) – cea pentru care, de fapt, se făcea peplosul –, iar a doua ducea la sanctuarele lui Erechteu și Poseidon. Această parte a Erechteionului se găsea plasată la un nivel inferior cu trei metri în raport cu Templul Atenei Polias, deoarece urmărea denivelarea naturală a terenului.

Lecția 3: Loja cariatidelor este „jocul” cel mai strălucitor al imaginației din arhitectura antică (sau când arhitectura se îmbină cu sculptura). Deasupra mormântului lui Cecrops se află faimosul „portic al cariatidelor”, unde în fiecare an se celebra în timpul nopții un rit agrar secret: două tinere „arefore” – servitoarele zeiței Atena –, duceau pe cap coșuri cu obiecte sacre până în grădina sanctuarului, unde, în mare taină, le schimbau cu alte daruri, pe care le aduceau apoi în Erechteion. Cele șase coloane care susțin acoperișul logiei, înalte de 2,60 m, redau figurile acestor fecioare arefore, coșul cu obiecte sacre constituind echina capitelului¹³.

¹³ Ovidiu Drimba, *Partenonul*, în: Dacoromania-alba.ro, nr. 42, online.

Faimoasele „coloane cariatide” sunt un omagiu adus frumuseții femeii. Termenul de „cariatide” a apărut în epoca romană și se pare că amintea de frumusețea fetelor din Caria (mic oraș din Peloponez), preotese ale zeiței Artemis, faimoase pentru dansurile lor rituale în onoarea zeiței, în care purtau pe cap coșuri din trestie, umplute cu fructe și flori.

Cariatidele poartă în loc de coafură un coș, adică un capitel circular ornat în stil ionic, pe care se sprijină acoperișul porticului. În număr de șase, patru la fațadă și două pe laturi, ele sunt înveșmântate vaporos, cu rochii lungi de factură ionică. La prima vedere este creată impresia falsă că cele șase cariatide ar semăna. Printr-un studiu atent se remarcă, evident, că fiecare dintre tinerele de piatră are o personalitate proprie. Cariatidele Erechtheionului sunt caracterizate ca forme intermediare între coloanele dorice și cele ionice. În proporțiile lor sunt mai aproape de coloanele din ordinul doric, în decorarea lor și în caracterul lor „feminin” sunt mai aproape de coloanele din ordinul ionic. Cariatidele actuale sunt înlocuite cu copii, cinci dintre ele fiind la Muzeul de pe Acropolă, iar una se găsește la British Museum.

■ Și o lecție ... englezească!

Thomas Bruce, știut și sub titlul de Lordul Elgin, a fost ambasadorul Angliei pe lângă Sublima Poartă (1799-1803). Acolo el a pus la cale o afacere constând în luarea cu japca a unor piese de pe Acropolă, dar și din alte părți ale Greciei, pentru a le vinde apoi în Anglia. Cu ajutorul secretarilor săi și-a făcut o echipă de specialiști în arta și antichitatea greacă. În cazul Acropolei, jaful cerea o pregătire de specialitate. Șeful acestei echipe e un pictor italian, Giovanni Battista Lusieri, recrutat de Elgin la Napoli în anul 1799. Banda, pentru că de o bandă e vorba, ajunge în iulie 1801 la Atena. Guvernatorul militar turc al Acropolei nu le permite membrilor bandeii accesul până când nu prezintă un firman de la Constantinopol. Nu-i este prea greu lui Thomas Bruce să obțină unul, câtă vreme Anglia își asumă, cu de la sine putere, ipostaza de Protectoare a Imperiului Otoman, tot mai amenințat de Rusia. Documentul iscălit de vizir se referă la „cercetarea” monumentelor de pe Acropolă și nu la jefuirea lor. Timp de patru ani, echipa mutilează pur și simplu marile monumente ale Acropolei. Din Partenon sunt desprinse și puse în lăzi 12 statui, 150 de dale din friza lui Fidias și 15 metope. Templului Atenei Niké i se ia întreaga friză. De la Erechtheion se desface și se șterpelește una dintre cele șase cariatide. Membrii bandeii au planuri mari. Philip Hunt, capelan și secretar personal al lordului, se gândește chiar să desfacă în bucăți Erechtheionul și să-l ducă în Anglia, pentru a-l reconstrui aici.

Lordul Elgin

Elgin a fost o singură dată pe Acropole, în cadrul unui voiaj întreprins în Grecia în prima parte a lui 1802. Până în 1805, când turcii, prinzându-se de escrocherie, interzic activitatea bandei, s-au adunat mai mult de 200 de lăzi cu piese de o inestimabilă valoare. La Londra, piesele sunt expuse acasă la Elgin, cum se întâmplă cu orice marfă de vânzare. Chemată să le valorizeze, societatea Dilletanti le pune la îndoială originalitatea, situându-le în perioada împăratului roman Hadrian.

„Deși o altă societate, convocată de Elgin, stabilește în 1814 că piesele sunt opera lui Fidias, scandalul întârzie cu zece ani vânzarea pieselor către guvernul britanic. Banii primiți nu-l salvează pe Elgin de la ruina financiară. Nu e singurul necaz. Revenită în Anglia înaintea lui, nevastă-sa are o aventură cu un membru al suitei. Elgin divorțează și-și găsește repede consolarea. Se recăsătorește cu o tipă mult mai tânără decât el. La întoarcerea în Anglia, în timp ce face o cură în Pirinei, la Barège, e luat prizonier de francezi și închis în castelul fortăreață din Lourdes. E eliberat, după ce promite lui Napoleon că-i va sta la dispoziție. Un notabil local, judecătorul Bascle de Lagrèze, se va plânge ulterior că lordul șterpelise la plecare câteva piese antice, descoperite în timpul săpăturilor arheologice în incinta castelului din Lourdes. Superbă dovadă că distinsul lord nu se putea stăpâni să nu ciordească o antichitate când o întâlnea!”¹⁴.

În 1816, Elgin și-a vândut în pierdere colecția Muzeului britanic (British Museum) pentru suma de 35.000 de lire sterline (prețul achiziției fiind de 39.000 lire sterline!). Sculpturile de pe Partenon, care de aproape 200 de ani pot fi admirate gratuit în sălile muzeului londonez, constituie astăzi subiectul disputei dintre guvernele elen și britanic privind revendicarea acestora. Dar, adevărul este și că, „ducându-le la Londra, Elgin le-a făcut cunoscute Europei și ele au devenit o școală a lumii”¹⁵.

---

¹⁴ Ion Cristoiu, *Cum a fost jefuită Acropola din prea multă dragoste de cultură*, în [Historia.ro](http://istoria.ro), online.

¹⁵ A. Thibaudet, *op. cit.*, p. 105.